

НАТАЛЕНА КОРОЛЕВА

Без коріння
1313

Повісті

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2024

*ПЕРЕД ЖИТТЯМ**На рідній землі. «Джузетте Верді».**Родинні крипти. Педагогіка*

Локомотива відсапнула ще раз, а довгий потяг здригнувся своїм торохкотливим тілом і став. Зупинка — «Київ».

Перше враження Ноель та мадмуазель Асту, її подруги, було таке, ніби потяг став тому, що на нього напала ватага страховинних розбійників. Бо ж коридори вагонів наповнились бородатими, брудно одягненими людьми, що кинулись хапати речі подорожніх. Гупаючи важкими чобітьми й відпихаючи один одного, вони намагалися якнайшвидше пограбувати свою жертву й зникнути з вагону з переповненими здобиччю руками. Один із тих бородачів ухопив також і речі Ноель та мадмуазель Люїзи, а їм сказав за те якесь дивовижне слово, що вбилося в пам'ять, як залізна печать:

— «Чо-тир-над-цять!»

Була це загроза? А може, якийсь наказ? Чи ж і взагалі було це якесь слово зі значенням, чи беззмістовна лайка нахаби? Але ж автор того слова кілька разів ткнув собі великим пальцем у бляху на грудях, де була велика цифра «14», потім той дивний, назначений числом осібняк оглянув ще купе, заглянув навіть під лавку і, явно розчарований, що речей було мало, пішов із вагона, кивнувши пальцем пасажиркам, ніби закликав їх іти за собою.

І з інших вагонів у той самий спосіб уже вивели всіх подорожніх. Одні з них поспішно гналися за своїми грабіжниками в напрямі брудної дерев'яної будови, що мала служити

за двірць, інші, як і Ноель та Асту, стояли розгублено на мокрих, дірявих дошках біля рейок. Тим часом у спорожнілому просторі виросла струнка постать у темно-синій лівреї з чорним коміром та в білих рукавицях. Виголене, мабуть, при всіх обставинах незмінне, спокійне обличчя свідчило про добре вишколеного лакея. Помітивши дівчат, що розгублено стояли біля вагону, лакей підступив до них і, тримаючи свій низенький півциліндр на рівні з грудьми, ввічливо запитав по-французьки:

— Мадмуазель де Лясерда е мадмуазель Асту?

Обидві подорожні втішились, почувши «людську» мову, і подруга враз, немов розсипала горох на бляшану підставу, — задріботіла різними питаннями, не оминувши й дивовижного «Чотирнадцять».

Та лакей лише чемно вклонився, враз знайшов назначеного бородача, який виявив повну слухняність, а тих, що приїхали, чемним рухом руки попросив іти наперед. У глибині перона, коли то дійсно був перон — той горбатий і подірявлений, брудний поміст, укритий мокрою сніговою кашею, — блукало кілька вбого одягнених жебраків. Десь на кінці того помосту навіть розмістилася ціла родина таких «білих циганів», як звали їх у Франції. Вони мали з собою подушки, скрині, навіть бляшаний посуд та кілька маленьких, неохайних дітей. Та не було коли роздивлятися уважніше на всіх тих дивних людей і химерні будови, бо просто до Ноель підходив знаний їй з образків і дуже їй симпатичний славний італійський композитор Джузеппе Верді. Чому Верді опинився тут? Невже вони приїхали разом в однім потязі до Києва? Певне, тут буде давати концерт, і Ноель, мабуть, піде... Але Ноель не скінчила своєї думки, бо Верді вже стояв просто проти неї й представлявся. Це був... Ноєлин тато.

Дівчина хотіла кинути йому на шию, як годилось доньці. Щоправда, не пам'ятала свого татка, бо ж таки 12 повних літ перебувала в далекому монастирському пансіоні у Фран-

ції і не бачила навіть новіших татових фотографій. Однак тато є тато. Як же його не любити й не привітати?

Але ж тато, видимо, мислив інакше. Він із преласкавим виразом узяв її руку, галянтно схилився, щоб поцілувати в рукавичку, потім привітався з товаришкою подорожі й, узявши доньку під лікоть, попровадив «дами» до екіпажу.

Їхали саньми на високих тонких полозах тією ж жовто-сірою сніговою кашею, котру бачили на двірці й із котрої виривалось часами металеве вищання, часами разом із ним з-під полозків аж вискакували іскри. З обох боків вулиці непевно стояли безконечні небарвлені плоти або ж облогом лежали пустирі, на які Ноель дивилася здивовано й тривожно. Лише блакитна довга сітка, що вкривала впряжені в сани сірі «у грошах» коні, заспокоювала її своїм естетичним виглядом. Та й самі коні були гарні та прудкі. Заспокоював її й ласкавий, спокійний голос батька, що все ще скидався більш на Верді, як на правдивого тата. Він роз'яснював, що та жовтава імла, яка лізла в гортанку й виходила з неї парою та вже на три кроки міняла зустрічні постаті в загадкові сильветки, — зветься тут «початком весни». Що ж до мімоз та мигдалевих дерев, таких конечних напровесні, то тут їх немає зовсім, але зате пізніше рясно зацвітуть акації й каштани, і тоді стане дуже гарно. На двірці ж були не грабіжники, а звичайні «трегери», носії вантажу, і не «білі цигани», а звичайні тутешні громадяни, бо тут кожний, коли вирушає в дорогу, мусить рахувати на вельми довгу подорож і несподівані труднощі. Тому вбирається у стару одіж, бере з собою постелю, їжу та всякі подорожні запаси...

Французька мова Ноєлиного тата була бездоганна, але ж одночасно була вона й дивно чужа для її вуха. Так говорили у Франції на сцені, або виголошували привітання панові президентові республіки. Але в буденному житті... хто ж таки вживає таких витончених заокруглених зворотів та врочистих слів?.. «От, була б здивована мати Марія-Анжеліка, що картала їх у монастирі за “нелітературні вислови”, —

думала, слухаючи, Ноель. — Ані одного “те”, ані жартівливого скорочення, ні здрібнілого ласкавого виразу!»

І відразу, ніби якесь м'яке й сумне крило часу змело з пам'яті Ноель згадку про милу матір Анжеліку... Бо це ж уже минуле, з яким скінчено остаточно й назавжди. Від цього непривітного вестибюлю київського двірця починається нове, цілком інакше життя, таке чуже й незрозуміле, принаймні сьогодні.

Сани затрималися перед кам'яницею, яка видалася Ноель ніби витятою зі старих ілюстрованих книг. Невже ж у такому домі живуть, як у правдивому «готелі»? Замість звичайних білих стін, що сліпили своєю біллю на сонці, замість випечених на помаранчево черепиць, бачила вона великий триповерховий будинок із блідо-жовтих, небарвлених, навіть оміткою не покритих цегол, оздоблений прикрасами зі звичайного заліза й залізною бляхою вкритий. А перед домом — вузький хідничок, також із жовтих цегол, із високими каштанами на зовнішньому краю. Вже й тепер ці безлисті ще каштани затіняють усі вікна, а що ж тут улітку?..

У передпокою на Ноель накинулася ціла юрба слуг: кожний помагав або намагався допомогти при роздяганню. Лиш одна чорнява дівчина, одягнена в чудову вишивану сорочку та велику кількість різнобарвного намиста, нерухомо дивилася на Ноель уважним поглядом із порога дальшого покою та розбуджувала в Ноєлиній душі якісь тьмяні дитячі згадки. Тато промовив щось до неї, ласкаво посміхаючись, а вона наблизилася до Ноель, обняла її за плечі й тричі навхрест поцілувала в обидві щоки. Це був перший поцілунок у рідному домі й на рідній землі. Ноель щиро відповіла також поцілунком, але тато, помітивши в її погляді запитання, пояснив:

— Це та Маруся, що з нею ти вкупі зростала ще в бабуниному маєтку. Потім обновиш знайомість, як навчишся мови.

Мабуть, те саме опісля вже в іншій мові він сказав і Марусі, що задзвонила дукачами, згідливо хитаючи головою.

Серед слуг, але явно осторонь від них, вийшла назустріч ще не знана груба пані, не зовсім стара, з буйним золотистим волоссям.

«Може, це і є “бель маман”?» — мигнуло в думці Ноель, але знову тато заявив:

— Це наша господиня... Така, мовляв, помічниця твоєї мачухи, — і назвав її якось дуже дивно, немов «Марі-Андре».

Самої мачухи вдома не було: вона ще не вернулася від швачки.

— А тому, — промовив тато, глянувши на годинник, — поснідаєте самі. Відпочиньте, розгостіться. Побачимось увечері, в обід.

І, вклонившись «дамам», немов були вони на балі, тато зник. Ноель та мадмуазель Асту по купелі та сніданню залишилися самі. Небагато було їм користи з того, як казала подруга, «регіменту слуг», бо лиш один лакей Еміль, що зустрів їх на двірці, вмів говорити по-французьки, інші ж слуги не знали жадної з мов, що існують для міжнароднього порозуміння. Зате всі вони говорили по-московському, більшість — також по-польськи, лише сама Маруся не говорила ні так, ні так — а виключно «по-своєму».

Як і кожному, хто мусить перебути якийсь час «без програми», не знаючи, що має з собою робити, було й Ноель сумно. Це почуття збільшувала студена панорама з вікон, тривога з незрозумілої новизни довкілля й очікування зустрічі з мачухою, що, очевидно, гратиме в її житті найбільшу роль. Добре ж, як вони відразу взаємно сподобаються й полюблять одна одну. А — як ні?.. Як тоді буде Ноель тут жити?..

Оглянула велику кімнату, обтягнену гарними тапетами з малюнком білих лілей на золотому тлі. Два образи з незнамого життя, стіл до писання з приготовленим писальним приладдям, етажерка з кількома числами ілюстрованих часописів, шафа, комода, туалетний столик із важким, великим дзеркалом. Все гарне, але чуже, незнайоме й студене,

як у гостинниці для подорожніх. Тільки дві речі притягували увагу й викликали промінь надії на якісь можливості. Досить велика різьблена з дуба готична капличка над ліжком, а в ній — статуетка Мадонни, таки ж «рідної» Мадонни — «Марії Сіонської», що була патронкою щойно залишеного монастиря. А теж прегарна, з порцелянових квітів, вигадливо зроблена масивна рама на туалетовому дзеркалі.

Легкий стукіт у двері вирвав Ноель з її журливих медитацій. Прийшла мадмуазель Асту.

— Ну, так що ж? — промовила вже весело. — Як маємося на новій батьківщині? — і, не чекаючи відповіді, вже розповідала про свої враження. — Їжа й помешкання — знамениті! Цікаво оглянути решту цього вашого дому. Ходім, поки нікого нема. У подорожах та в нових місцях конче слід усе оглянути. Коли з того не буде науки, то бодай забава...

Приділена до Ноель ще у Франції матір'ю-суперіоркою, подруга мала їй бути не лише «тінню» нерозлучною, але ж і за янгола-хоронителя, або щонайменше старшою приятелькою, щоб дівчина не почувалася так самотньо в родині, якої цілком не знала. Тому вибрано не старшу, затерплу в упіменнях та проповідях панну чи вдову, але 26-літню, бадьору й веселу мадмуазель Люїзу, що трохи й бачила світу, бо прожила вже три роки в Англії. Була самостійна й статечна, очитана й дотепна.

— Ну, так рушаймо в наукову експедицію чи «exploration»¹... і вона — чужинка — попроварила Ноель знайомитись із «своїм» світом.

Перше враження було, ніби вони проходили старими гробницями, такими давніми, що вже навіть постигалися в пам'яті наймення тих, хто був у них похований. Лишилася тільки решта запаху давно вивітрілого кадила, гірких і одночасно млосно-солодкавих трав, бальзамів чи ароматів, що мимохіть викликають думку про бальза-

¹ Дослідження.

мування. Це враження великої надземної, а не підземної крипти, що складалася з цілого ряду покоїв, підсилював штучний півсумерк, що наповнював усі кімнати. Пригашене спущеними або хоч півспущеними заслонами світло тут, мабуть, переслідували в цілому домі. Не любили тут теж ясних, «ситих» барв. Крім темно-зеленої або оливкової для тканин і полірованого магоню та темного дуба для дерева, жадним не дали голосу. Де-не-де на тлі невиразних «пастелевих» тонів багатих тапет лягав барвистою плямою якийсь образ, але ж була це праця старих мистців, згасла від часу й здебільша з темними плямами. Велика кількість блискучих полірованих площ — столів, спинок канап, чашами луток та одвірків, а також багатьох так само трохи поприкриваних драперіями дзеркал, відбивали в собі кришталь великих ваз та темну зелень пальм і навіть лаврів. І ті деталі, надаючи всьому мешканню один витриманий тон, творили враження постійної стужі та крижаних відблисків неживого світу, немов це не було помешкання живих людей, а лише прикрашені для жалібної врочистости притвори церкви.

— Eh bien, c'est ju'on va s'amuser la de-dans!¹ — зідхнула сумно й весела подруга. — Слово чести, я не здивуюсь, коли тут після обіду для розваги заспівають усі громадяни хором «Dies irae». Знаєте, це вже прийшло мені на думку, коли я побачила тут собачку нашої бель маман на наймення Бібі чи Мімі. Вона така стара, й так їй, бідній, понаростали кігтики, що аж позакручуватися під лапки. Як вона йде по паркетах, то ніби дріботить акомпаніамент до Сен-Сансового «Данс макабр» — «Танцю мерців».

Але Ноель не сміялася з влучного порівняння. Увагу її притяг незнайомий предмет, що відбивався в трюмо притемненої рогової кімнати. На ньому стояв цілий кошик розцвілих фіялкових гіяцинтів.

¹ Ну, ну! Тож гарно будемо тут бавитися (франц.).

ЗМІСТ

БЕЗ КОРИННЯ. Життєпис сучасниці	3
1. ПЕРЕД ЖИТТЯМ.	4
2. ПОЧАТКОВА ДРЕСУРА	26
3. РІЗДВЯНІ СВЯТА.	47
4. ПЕРЕД БАЛЬОМ	64
5. КАРНАВАЛЬНІ НАСТРОЇ.	80
6. ЦАРИЦЯ В КИЄВІ.	106
7. ВЕЛИКИЙ ПІСТ	123
8. НАПРОВЕСНІ	143
9. ПОЗА СТІНАМИ.	162
1313	180
I. ЧЕТВЕРТА ЗАПОВІДЬ	181
II. МАНІВЦІ	195
III. ВОГНИК	215
IV. ГОРЛИЧКА	232
V. СПОКУСИ.	251
VI. РАХ	268
VII. ЧЕРНЕЦЬ-ВАРТІВНИК.	280
VIII. ТАЄМНИЦЯ	289
IX. SULFUR FLORIBUS MORS EST	301
X. САТАНА НЕ СПИТЬ	312
XI. БЕЗСМЕРТЯ	321
XII. УЧИТЕЛЬ.	329
XIII. «БРАТИ» ШВАРЦИ	340